

Az emlékek, az emlékezés folyamata erősen térhez kötődő. Emlékezni valamire annyi, mint emlékezni valamilyen helyre. Egy hely emlékezete nem magától értetődő, folyamatosságához emlékező személyekre, megfelelő mnemotechnikákra van szükség. Egy város tele lehet olyan félnyilvános, alig látható helyekkel, melyeknek elhalványult, megszűnt az emlékezete.

Bódi Lóránt 49

MŰVÉSZETI ÉS KÖZÖSSÉGI ÉLET PETRIGALLA PÁL SZALONJÁBAN

1959 – 1970¹

A város palimpszesztszerű képzete a kortárs városkutatók, emlékezetkutatók kiemelt metaforája. Az egymásra tolódt, a felszínről láthatatlan rétegek képe

segít, hogy olyan *helyekről* kezdjünk el beszélni, amelyek ugyan mostanra nem láthatóak, mégis dokumentumok, az emlékek segítségével újra a jelenhez kapcsolódó viszonyba hozhatóak.

A Pierre Nora francia történész által megalkotott *lieu de mémoire* („emlékezet helye”²) fogalma kapcsolódik a fent megnevezett helyek problematikájához. Nora egy egyszerre valós és absztrakt helyfogalmat hozott létre. Az „emlékezet helye” meghatározásához Nora egy hármass feltételrendszerrel használt, ezek szerint egy „emlékezet helye”: szimbolikus (pl. a rituális cselekvés stb.), anyagi, funkcionális dimenziókkal kell, hogy rendelkezzen, és ezen dimenziók kölcsönviszonya, különböző jelenléte határozza meg a hely milyenségét.³

Egy ilyen *hely* lehet egy kicsiny magánlakás,⁴ amely „száznál is több kiállítás”, felolvasás, zenei est helyszíne volt, ahol egy nyilvános térhez hasonlóan heti ismétlődéssel akár 50 ember is összegyűlhetett.

Jelen tanulmányban Petrigalla Pál Vécsey utca 3. szám alatti, az 1950-es évektől egészen az 1970-es évek elejéig működő művészeti „szalonjának”⁵ történeti rekonstrukciójára törekszem. Petrigalla magánlakása igen fontos helyszíne volt a korszak értelmisége „találkozóinak”, felolvasásoknak, kiállításmegnyitókának stb. Egyszerre voltak jelen művészek, az értelmiség idősebb nemzedéke, illetve fiatal, szárnyukat bontogató írók, képzőművészek, zenészek csoportjai. A generációk közötti találkozás, a tudásátadás, a tapasztalat cseréjének archaikus jellegére utalt Tábor Ádám „kazamatakultúra” kifejezése elsősorban a 60-as évek első felére célozva.

A szalon teljes, panoramikus bemutatására később részletezésre kerülő okok miatt nincs lehetőség. Feltételezhetően csak bizonyos időszakokban

működött intézményesült, formális módon, emiatt ez az az időszak a leginkább dokumentált, mind a résztvevők, mind az Állambiztonság részéről.

50 A szalonvezetőkre jellemző titokzatosság, a közönség megszerzésére való rátermettség jellemző volt Petrigalla Pálra. A korszak rejtélyes figurája volt, akit igazán senki sem ismert, jó orosz tudása, és egykori minisztériumi állása miatt szovjet kémnek, besúgónak gondolták. Petrigalla helyzete azért is speciális a „szalonvezetők” közül, mert tartós társas kapcsolat híján gyakorlatilag lakásának minden négyzetméterét felkínálta a külvilágnak.⁶ Lakása kulcsát átnyújtva gyakran távolmaradt az estektől (különösen a 60-as évek végén 70-es évek elején), úgy adta át privát terét, mintha az egy közös klubszoba lenne.

Forráskritika

A szalon történetének megírásakor szembesülnöm kellett azzal a problémával, hogy a szalon működésmódjából fakadóan kevés forrást, nyomot hagyott maga után. Annak ellenére, hogy egyre sokasodó monográfiában, publicisztikában, tanulmányban feltűnik Petrigalla Pál szalonjának képe, kevés dokumentum maradt fenn a szalonról. Ehhez kapcsolódan, tudásszociológiai szempontból nem elhanyagolható tény, hogy az alternatív nyilvánosság⁷ terében – jelen esetben a „szalonban” – elsősorban az oralitás közege volt a domináns kommunikációs csatorna. Ebből kifolyólag csekély számú írásos emlék maradt fenn, azok is (meghívók, gépelt programok) magánszemélyek gyűjteményében lehetnek, ezek közül Kecskeméti Kálmán gyűjteményét ismertem meg behatóbban.

Tanulmányomban mindezeknek köszönhetően a szalon közönségéhez tartozó személyekkel folytatott hosszabb, rövidebb beszélgetésekre,⁸ egy-egy átfogóbb írásra, illetve különösképpen a szalonban megforduló ügynökök jelentéseire támaszkodtam.⁹

A jelentések domináns forráscsoportként való kezelése, felhasználása természetesen kockázatot hordoz. Erre utalt Havasréti József a Sasvári Edit és Klaniczay Júlia által szerkesztett *Törvénytelen avantgárd* című, a balatonboglári kápolnatárlatokról szóló könyvről született kritikájában.¹⁰ Forráskritikai szempontból figyelembe kell venni, hogy a jelentésekre keletkezésük körülményei hagytak erőt nyomot, hiszen külső kényszer hatására készültek. Ennek köszönhetően csak korlátozottan tekintem érvényesnek Eörsi István *Besúgójelentés mint kultúrtörténeti forrásmunka* című publicisztikájának címmegállapítását, hiszen az ügynökök alkatuknál, megfigyelő képességüknél, íráskészségüknél fogva különböző értékű, az eseményeket rögzítő forrásmunkát alkottak meg. A szalon számára jelentősebb ügynökök esetében tehát megpróbáltam az élettörténet, személyes motivációk után eredni, ami a jelentések hátterét, értelmezési keretét biztosíthatja. Ez alapján „Orvos”,

„Juhász” („Juhász Lajos”) és „Mészáros”, ügynökök jelentéseit különböző hangsúllyal használtam fel a szalon történetének rekonstrukciójában.

A szalon „mindennapjai”

A szalon különleges helyzetének tárgyalását Budapest szövetében be- 51
töltött elhelyezkedésével érdemes elkezdni. Petrigalla lakása a Vécsey utca 3. szám 3. emeletén helyezkedett el, a nemzeti emlékezet által terhes, szimbolikus terek: a Kossuth tér, illetve a Szabadság tér között. Emiatt különösen érdekes, hogy a szalon az 1956-os forradalmat követő néhány évben vált az értelmiségi, kulturális ellenállás egyik fontos helyszínévé.

A Vécsey utcai szalon kezdetben és mindvégig kitartóan mint zenei szalon fogalmazta meg önmagát. Emellett természetesen fenn- tartotta ösztönző jellegét: megfértek a képzőművészeti, elsősorban festészeti kiállítások, felolvasások és egyéb művészet-, illetve zeneelméleti előadások. A zenének egyértelmű szervező, formalizáló szerepe volt a szalon körül kialakuló csoportosulás, az intézményesül- lés formáinak megteremtésében¹¹. A rendszeresen, különösen 1961–

62 között havonta nyomdában sokszorosított programfüzet egy hónapra előre tartalmazta a mű- sorra tűzött zenei darabokat, 59- től felolvasásokat, később kiállít- tásmegnyitókat stb.¹² A zene- hallgatásokat gyakran előadás, majd vita követte. Mindezt azért fontos hangsúlyozni, mert a szerkesztett zenei műsorral egy-

fajta programstruktúrát kapott a szalon. A program összeállítását rendszerint a házigazda Petrigalla végezte el,¹³ aminek köszönhetően a lakásán való esetleges összejöveteleknek formát adva alakította ki szalonjának sajátos működési rendjét. Hammer Ferenc *Az éjszakai élet mint populáris nyilvánosság a szocializmusban* című tanulmányában¹⁴ Petrigalla szalonján kívül további példákat felhozva amellett érvel, hogy ezen szalonok működésének, kialakításának igénye mögött feltűnik a szándék az első nyilvánosság műkö- désfeltételeinek megidézésére, másolására – ennek megfelelően egyfajta ellen- nyilvánosság – Foucault kifejezésével heterotópia¹⁵ – megteremtésére.

A szalon szerepe a Kádár-korszak nyilvánosságában

A 1956 után megalakult új, kádári vezetés egyik első lépése volt a forradalom alatt a politikai vezetés által elvesztett nyilvánosság feletti uralom vissza- szerzése adminisztratív és büntetőjogi eszközök segítségével. Mindez

különösen az újságírókat érintette,¹⁶ de természetesen nem maradtak érintetlenül az irodalmi élet szereplői sem.¹⁷ A politikai vezetés legitimációs alapját képező társadalmi különbsége fontos eredménye volt a privátszféra autonómiájának megerősödése. Ezzel együtt a Rákosi-korszak tájé-
52 koztatáspolitikájához képest döntő változások történtek: megjelent a visszacsatolás, a szocialista nyilvánosság létezését demonstráló sajtó(ál)viták lehetősége, a folyóiratok, lapok feladata nemcsak progaganda közvetítése lett, megszűnt a politikába való involváltság normája stb. A tájékoztatáspolitikai lazulásával párhuzamosan megjelent a kultúrpolitikában a tiltott, támogatott művek mellett a túrt műalkotások kategóriája is.¹⁸ A hivatalos, kontrollált első nyilvánosság mellett létrejött a hivatalosan ki nem adható, illegális sokszorosítás révén terjedő szamizdatok második nyilvánossága. A kettő ötvözetéből jöhetett létre egy olyan hibrid nyilvánosság, mely ugyan nem volt üldözött, de csak korlátozott úton, felügyelettel juthatott el közönségéhez. Ezt Bajomi-Lázár harmadik nyilvánosságnak nevezte, Németh György pedig a *Mozgó Világ* nyilvánosságon belüli helyére utalva a „köztes nyilvánosság” fogalmával írta le.

Petrigalla Pál szalonja a kádári nyilvánosság szerkezetében betöltött helyét érdemes Havasréti József *Alternatív regiszterek* című könyve Politikai, kulturális és hétköznapi ellenállás fejezetében felvázolt gondolatai mentén leírni. Havasréti először is fontosnak tartja a fent leírt sajtó nyilvánosságát a szellemi-kulturális nyilvánosságtól megkülönböztetni, a kettő között lévő kapcsolat felmondása nélkül. Ennek mentén határozza meg azt a mezsgyét, melyet *alternatív nyilvánosságnak* nevez, ami a neoavantgárd szubkultúra hatalommal szembeni mozgásteréből, ellenállásából jöhetett létre és ami: „...a »köztes nyilvánosság«¹⁹ regiszterének alsóbb rétegeiből és, illetve a nyilvánosságtól rendszerszerűen egyébként elzárt *privátszféra* bizonyos területeiből szintetizálódott.”

A Kádár-korszakban sokáig szerepet kapó szalonok, sajátos privátterek különösen az 1956-os forradalmat követően a kiépülő Kádár rendszer kultúr-, és nyilvánosságpolitikája szigorodásával, illetve engedésével összefüggésben formálódtak, alakultak ki. Egyértelműen értelmezhetjük egy válaszcsoportnak, igénynek egy pótnyilvánosság létrehozására.

Nézzük meg „Mészáros” fedőnevű ügynök, a szalon és többek között a Muskátlí Presszó gyakori látogatója hogyan tudósított, értékelte az állambiztonságnak a szalon szerepét a „pesti közvélemény” helyzetében, formálásában: „Azért kezdtem a Muskátlival ezt a fejtegetést, mert ott többen megfordulnak azok közül, akiket a korábban vázolt Petrigalla-kör is befogad, így valamiféle szellemi elitnek érzik magukat. Körülbelül ide fut be és válik láthatóvá egyfajta közvélemény, amelyet a sznobok alakítanak ki a művészeti

megnyilvánulásokról. Épp úgy, mint ahogy Petrigalla nagy előszeretettel hívja magát Európának, ezek a várossal szokták magukat azonosítani. Annyiban igaz ez, hogy a keringő megjegyzések és viccek mintegy 50 %-a valóban itt lát napvilágot. Megjegyzéseik egy része csupán súlyos sértés magánszemélyek becsülete ellen, a művészeti és más közélet alakjainak 53 magánéletével foglalkozik, azt igen rossz színben állítva be. A megalkotott véleményeket rendszerint embereken keresztül lehet nyomon követni Petrigalláig. Ez azt jelenti, hogy az ott elhangzottak kb. Egy nap múlva a Muskátli útján jutnak a köztudatba.” Gondolatmenetét a következőkkel zárja: „Mert a Muskátli egyik szerepe, hogy valóban szélesebb kívülállóbb körökhöz jusson el mindaz, amit másutt kigondoltak. Ezek a kívülállók sem teljesen ma született bárányok, de minden esetben csak másodkézből jutnak értesülésekhez, ily módon.”²⁰

Ahogy arra K. Horváth Zsolt rámutatott, a neoavantgárd számára a hely/helyszín keresése mindig kulcskérdésnek bizonyult.²¹ Petrigalla szalonja csak egy helyszín volt a neovantgárd törekvéseket befogadó *helyek* közül. Ott volt 1970–73 között Balatonboglár, a híres Rottenbiller utca 1,²² a Dohány utcai lakásszínház, Muskátli Presszó stb. A 60-as évek végétől gyakran a művelődési házak²³ nyilvános terei lettek a gyakran tűrt, inkább tiltott művészeti törekvések befogadói.²⁴

A szalon közönsége

Petrigalla szalonja nem a zártságról, befelé fordulásáról volt nevezetes. A házigazda minden odatévedőt szívesen fogadott, elég volt a belépéshez egy-két, a szalonban megforduló személyre hivatkozni.²⁵ Voltak akik úgy kerültek a Vécsey utca 3. szám alá, hogy hallották, hogy kiállítási lehetőség van egy magánlakásban, ahol a házigazda a lakás szabad falfelületeit kínálja fel képzőművészeti alkotások bemutatására.²⁶ A szalon mellett, hogy különböző művészeti törekvéseknek biztosított teret, olyan közösségi tér volt, ahol valamifajta szabadság bontakozhatott ki – utólag talán kicsit illuzórikus szabadság is – egy menedékhely volt pl. azok számára, akiket az 1956-os tevékenységük miatt ítéltek el (Ungváry Rudolf, Lugossy Gyula).²⁷

Mint ahogy az korábban felmerült, a Petrigallához járók körét érdemes lenne mint egy szubkulturális hálót elképzelni, akik nemcsak a „szalonban” gyűltek össze. A konkrét helyszínen kívül, ahogy azt az állambiztonság is megállapította, nagy átfedéseket mutatott a Vécsey utca közönsége az akkor a Váci utca elején található, mára már legendás Muskátli presszó törzsgárdájával, de ugyanúgy idetartozott az Anna presszó, vagy az Építész pince is.²⁸ A szalon különösen híres volt arról, hogy időnként a „nagy öregek” is feltűntek ott. Így lehetett, hogy Kassák Lajos, Szentkuthy Miklós és felesége,

a Hamvas-Kemény házaspár, Weöres Sándor, a betiltott Európai Iskola képviselői is megjelentek, közülük Bálint Endre, Korniss Dezső kiállítását is megnyitott.

54 Amellett, hogy nem térnek el a konkrét helyszínnel való foglalkozástól, Mérei Ferenc szociometriai elgondolásai, fogalmai hasznosnak bizonyulhatnak a „rejtett hálózatok” megragadásában. Erre szolgálhat mikromillió fogalma, amit a szerző következőképp definiál: „A mikromillió kiterjedése igen különböző lehet. Magában foglalhatja a „mozi előtti sétányt” vagy a „teret, ahová esténként kiülnek”, a tánciskolák mellett az otthont, a szomszédokat, esetleg a munkahelyet is. A mikromillió nem földrajzi egység, hanem élettéri hálózat; kiterjedése is rendkívül változatos lehet, mert bármilyen egységek legyenek is benne, mindegyikben vannak véletlenszerűen átvonuló, alig nyilvántartható személyek...”²⁹ Mérei fogalma plasztikussá teszi, hogy az egyes helyszínek közötti kapcsolat komplexebb lehet egy olyan kontextusban (millió), ahol a budapesti értelmiség egy jó része megfordult, amely állandóan változó összetételű, fluktuáló közegként működött. Azon kívül, hogy valóban voltak az alternatív nyilvánosság résztvevőinek kedvelt színhelyei – jelen tanulmány célkitűzése is egy adott hely működésének feldolgozása, értelmezése – hangsúlyoznám, hogy a különböző tereket betöltő csoportok hol látható, hol láthatatlan hálózata meghatározó perspektíva a korabeli értelmiségi viszonyok szemléltetésére.

Petrigalla Pál

„Európa én vagyok!”³⁰

A szalon története leválaszthatatlan Petrigalla Pál személyes történetéről, személye összekapcsolódott a hellyel, egyet jelentett a salonnal. Élettörténetéhez két forrásra támaszkodhatunk. Ungváry Rudolf elbeszélése a *Törvénytelen muskátliban* az egyik, illetve néhány jelentést leszámítva, egy 1957-es kihallgatási jegyzőkönyv jelenti a másik forrást, amely az adatfelvétellel együtt tartalmaz egy rövid életrajzi leírást is.

Utóbbi szerint Petrigalla 1917-ben született Munkácson jómódú olasz gyökerekkel rendelkező családban.³¹ Szülőhelyén érettségizett, majd 8 és fél évet töltött Prágában jogászati tanulmányokat folytatva. Lemezgyűjteményének alapkövét már Munkácson lefektette, azzal együtt utazott 1945-ben Budapestre, ahol minisztériumi álláshoz jutott, azt azonban a fordulat után kénytelen volt otthagyni.³² Ettől kezdve fordításból, tanárkodásból élt (többek között a Magyar Szovjet Társaságnál). 1950-ben hivatali befolyással való úzérkedés miatt jogerősen 3 havi fogházbüntetésre ítélték, azonban

büntetését nem kellett letöltenie, amnesztiában részesült. Az ezután következő időszakról nincs forrás, mint korábban említettem a szalon, ha nem is olyan formában mint a 60-as évektől, de működött mint zenehallgatói kör. Életrajzi fonalát 1957-ben tudjuk ismét fölvenni, amikor házkutatást tartottak nála, kihallgatták, majd előzetes letartóztatásba helyezték a hatóságok – a történeésekről a kihallgatási jegyzőkönyv tanúskodik.³³ 55
Petrigalla egy hirdetést adott fel a *Népszabadságban*, melyben hanglemezeket kínált fel megvételre, a hirdetésre egy Balázs Béla nevű személy jelentkezett, aki éppen az 1956-os események után költözött be Rákosi Mátyás kiűrtett Lóránt utcai villájába. Miután Petrigalla ezt megtudta, felkereste a villát, ahol az általa kínált hanglemezeket a Rákosi könyvtárban található 53 darab orosz nyelvű könyvre cserélte. Ezek után a hatóság eljárást kezdeményezett Petrigallával szemben.

A Vizsgálati dossziében található rendőrségi jelentés szerint „Petrigalla ismert kárpát-ukrán nacionalista”. Majd így folytatódik: „Tudomásom szerint Petrigalla Pál személye éveken keresztül illegális kárpát-ukrán nacionalista szervezkedés gyanúja miatt, operatív feldolgozás alatt állt. A vonatkozó operatív anyag az ellenforradalmi események következtében megsemmisült. Ügyében az osztály „Magyar Zoltán”³⁴ fedőnevű ügynöke volt foglalkoztatva...”³⁵ Az ügy pikánságát az adja, hogy a rendőrség azt hitte (vagy akarta hinni), hogy az 53 könyv között talált orosz nyelvű, kézzel írt napló Rákosi feleségének magánnaplója, amihez ily módon jutott hozzá Petrigalla. A rendőrség hipotézise nem igazolódhatott be, mert végül ez a lehetséges vádpont elsikkadt. Az eljárás során, annak ellenére, hogy az itt hivatkozott jelentést író rendőr a vádpontok teljesülése esetén „legalább” (sic!) Petrigalla internálását helyezte kiálátásba, a bíróság felmentette a vádak alól és szabadlábra helyezte. Orvgazdaság vádjával próbálta az ügyészség perbefogni, azonban ahogy az a bírósági indoklásban szerepel, a bűntett nem merítette ki az orvgazdaság vádját, emiatt Petrigallát 1957. március 20-án szabadlábra helyezték.

Petrigalla tehát a forradalom előtt is megfigyelés alatt állt, ami tovább folytatódott a 60-as években.³⁶ Feltételezhetően 1966-ban történt, hogy Petrigallát rendőri felügyelet alá vonták (REF) köszönhetően annak, hogy tudomásukra jutott Petrigalla emigrálási szándéka (természetesen nem csak ez lehetett az egyetlen ok) – erről jelentett korábban „Mészáros” ügynök is.

Petrigalla, hogy a köztörvényes munkakerülő (KMK) vádját megússza, a TIT alkalmazásába került, ahol külső munkatársként tevékenykedett, elsősorban a zenét szolgáltatta különféle alkalmakkor.³⁷ Bevételi forrását mégis részben az esteken begyűjtött öt forintos belépődíjak, illetve az időnként a Magyar Rádióknak kölcsönzött hanglemezek „díjai” jelentették.

Egy alkalommal Petrigalla Oldal Gáborral egyetemben szerkesztője volt az 1959-es Szovjet Hanglemezek Katalógusának.

56 Ahogy az korábban említésre került, a zene ritualizált, közösségi hallgatása hozta létre, alakította ki elsősorban a szalon közönségét.

Petrigalla kb. 2500 darabot számláló különleges hanglemezyűjteménye valószínűleg a korszak elsőszámú és minőségű magángyűjteményét jelentette. A kollekció túlnyomó részét komolyzenei lemezek alkották, de megtalálhatóak voltak pl. kortárs jazzlemezek is.³⁸ Halálát követően a lakásában található kivételes anyag összes darabja eltűnt.³⁹ A korszak szűkös komolyzenei piacán Petrigalla átfogó gyűjteménye rendkívüli jelentőségű volt. A lemezeket elsősorban széleskörű rokonai hálója segítségével szerezte be, gyakran látogatták meg Jugoszláviában élő rokonai, ahogy erről „Mészáros” is beszámol.⁴⁰

1961-ben „Orvosnak”⁴¹ tett említése, miszerint a Hadügyminisztériumban jó orosztudása miatt ajánlottak fel neki állást – amit természetesen nem fogadott el – lehetett volna az utolsó munkatevékenysége. A fent felsorolt kvázi-munkákon kívül Petrigalla életében más munkát nem végzett. Barátai temetési beszédében a következőképpen emlékeztek rá: „...te, aki soha életedben semmit nem dolgoztál, te aki leszartad a munkát, csak az élet élvezetét igenelted, te akinek a pénz és a siker semmit sem jelentett ...”⁴²

Az operatív megfigyelések alkalmával „Orvos” 1961-ben, majd a Petrigalla köréhez csak később csatlakozó „Mészáros” 1966-ban adtak jellemzést személyéről, politikai hovatartozásáról. Tanulságos mindkét részletet hosszabban idézni: „Ismeretes, hogy minden hónapban minden nap zeneestet rendez lakásán, amelyről szóló gépelt és sokszorosított meghívót baráti körének szétküldi. A zeneestekre szabad a belépés. Aki akar, fizet amennyit akar, de ez láthatóan közömbös kérdés számára. Bár jelenleg foglalkozás nélkülinek vallja magát, mégis él, és ennek forrása állítólag az, hogy a külföldről címére érkező hanglemezeket adja el, azonkívül a TIT külső munkatársa, valamint ritka felvételeket a Rádióknak elad.

Politikai jellemzése: jelenleg meggyőződéses ellensége a rendszernek. Gonyos és finom uszítást folytat. Baráti körében nem tűr meg baloldali személyt, azokat finoman eltanácsolja. A nála megjelentek majd mindegyikének volt már dolga a rendőrséggel. Nála ilyenekkel dicsekedni előny.

Elmondja, hogy ő számos alkalommal volt letartóztatásban, azonban mindannyiszor megszökt. Ez a körülmény baráti körében azt a gyanút kelti, hogy tk. ő maga is a belügy embere, ennek számosan hangot is adtak. Köztudott róla, hogy perfekt beszél oroszul. Ezért egyesek arra következtettek, hogy a szovjet titkosszolgálattal áll kapcsolatban, mert ha nem így volna, már rég elvitték volna, illetve ki sem engedték volna egyszer sem.

Mindazonáltal megnyerő modora, az emberekkel való kitünő bánása ezeket a gyanukat elfeledteti, mivel semmi konkrétum nem áll rendelkezésre őrála.

Minden nála megfordult embert lenyomoz, érdeklődik másoknál, kikérdezi, lekáderezi. Mindezt azzal indokolja, hogy saját biztonsága érdekében van rá szükség. Nyílt fasiszta uszítást nem tűr, ezzel szemben a viták, művészetesztétikai beszélgetések során az antimarxista vélemények és ideológiai megnyilvánulások szabad teret kapnak.

57

Élete nagy vágya, hogy párizsi gazdag rokonaihoz mehessen, akik őt majd eltartják.”

„Mészáros” a rájellemező gyunyorossággal, szarkazmussal, kidolgozott frazeológiával írja le Petrigalla személyét: „Petrigalla Pál (Vécsey u 5 III. em.) bizonytalan foglalkozású egyén, aki hihetőleg kétes ügyletekből tartja fenn magát. Lakása különös helyet foglal el Budapest »szellemi« életében. Mig egyfelől az aránylag ártatlan sznobizmus gyűlhelye, ennek leple alatt egyfajta szellemi fellégités fellegvára is.

Mit értek ezalatt? Petrigalla egész viselkedésével igyekszik szuggerálni a nála megfordulókat, már t.i. akiket nem tart veszélyesnek – és ezen a téren elég jó érzékkel bír – arra, hogy a dolgoknak általában nincs sok és ezen belül itt nálunk azután különösen semmi teteje. Van egy sajátos hanghordozású stilusa újságcikkek számára fenntartva. Csupán elolvassa a cikket, minden kommentár nélkül, de arcjátéka és hangja igen alkalmas annak teljes neveltségessé tételére abban a légkörben, ahol egyrészt a hozzá hasonlókat alkotják a többséget, másrészt az előzmények még az érintetlen gondolkodásukat is megdolgolták. Jogilag ezek a megmozdulások legfeljebb a lealacsonyító kifejezés fogalmát merítik ki, esetleg néha a gyalázkodását. Ezt az utóbbit szinte provokative veti be, pld. egy alkalommal nagyobb vita volt Európáról – ami alatt természetesen a Nyugatot értették – és ennek hevében a már korábban közbe-közbe szóló Petrigalla szinte felrikkantott: »Zsarnokságban élsz, vagy nem?!« De ez a ritkább eset, már csak azért is, mert az erőteljesebb kirohanásokat másoknak tartja fenn.”

Az ügynökök és jelentéseik

Az államszocializmus ideje alatt mindig is kiemelten fontos terület volt az értelmiségi, művészeti csoportok nyilvántartása, felügyelete és kriminalizálása az állambiztonsági szolgálatok részéről. Mindezen gyakorlat gyakran összekapcsolódott a korábban tárgyalt „helyek” feletti kontrollal. Ebből szempontból különös helyzetben volt egy magánlakás, „szalon”, mely Tábor Ádám szavaival „egyszerre volt tűrhetetlen és tilthatatlan.”⁴³

Új Forrás 2011/6 – Bódi Lóránt: Művészeti és közösségi élet
Petrigalla Pál szalonjában 1959–1970

Az állambiztonsági szolgálatok tevékenysége számára elsősorban az MSZMP központi, belső határozatai (Politikai Bizottság, Titkárság ülésein) jelentették az elvi direktívákat.⁴⁴ Esetünkben a belső ellenség elleni harc határozatai mértékadóak. A határozatok egy kivétellel minden esetben 58 elsősorú feladatnak jelölik az ellenséges értelmiségi csoportokkal szembeni adminisztratív és egyéb intézkedéseket, különösen az 1966-os, amely a ideológiai, kulturális területre is specifikálja az ellenséges elemek körét.

A Petrigalláról és a köréről jelentő, a Belügyminisztérium kötelékébe tartozó titkos megbízottak (TMB), „Orvos”, „Juhász” a II. Belső reakció elhárító osztály alkalmazásában álltak. Az alosztályok feladatkörök szerinti elkülönítése a hivatal ezen időszakából nem volt egyértelmű. Az 1962-es át-szervezés hozta létre a főcsoportfőnökségek, csoportfőnökségek rendszerét.⁴⁵ „Mészáros” a III/III-b Főcsoportfőnökség a Belsőreakció és szabotázselhárító alá tartozott, azon belül kezdetben az ifjúságellenes reakciós erők elhárítása alcsoportjába, majd 1971-től a d-alcsoport alá. A fent felsorolt három ügynökön kívül néhány további jelentés maradt fenn „Mayer”, „László”, „Bodó György” titkosmegbízottaktól. Összesen az ÁBTL-ben hozzáférhető jelentések száma kb. 40-et tesz ki – nagyrészt Petrigallával és körével foglalkoznak. A felsorolt „Orvos”, „Juhász”, „Mészáros” fedőnevű ügynökök jelentései alkotják tehát a jelentések törzanyagát. Előbbi kettő írásai 1961–62-re vonatkoznak, míg utóbbi az 1965–67 közötti időszokról tudósít. A jelentékeny mennyiség ellenére a gyakori redundancia, részlethiány miatt a jelentések egy hányadának kicsi a forrásértéke.

Dr. Végh László („Orvos”)

„A [...] »konkrét« zene lelkes apostola...”⁴⁶

Dr. Végh László meghatározó figurája volt a 60-as évek, majd a kora 70-es évek művészeti szcénájának. Akkori, majd utólag megerősített központi szerepe⁴⁷ újabb fénytörésbe került a 2010-es Kovásznai György emlékkiállítás katalógusában közölt ügynökjelentésével.

Dr. Végh beszerzésére még a gimnázium ideje alatt került sor. „Államellenes cselekedet” miatt 17 évesen tartóztatták le, majd szervezték be a Belügyminisztérium ügynökének. Végh egészen 1962 elejéig jelentett, vélhetően jelentései elmaradásai, illetve az általa kialakított közeg veszélye miatt dekonspirálta magát. Aktáját 1962. augusztusában lezárta tartótisztje, Hollandi Pál rendőrhadnagy.⁴⁸

Dr. Végh széles, rétegzett kapcsolathálóját felhasználva érdeklődésének, képzettségének megfelelően több, olykor összeérő közegről, személyekről jelentett.

„Orvos” több vonalon volt foglalkoztatva, amellett, hogy gyakran önként szolgáltatta a jelentéseket. Jelentett egyházi vonalon,⁴⁹ része volt az egyházzenei életnek, röntgenorvosként orvosi vonalon, illetve különböző értelmiségi csoportosulásokról, művészekről, köztük 1961-től a Petrigalla-szalonnáról és közönségéről.⁵⁰

59

Dr. Végh Grexa Gyulán⁵¹ keresztül jutott el Petrigallához, pontosabban utóbbi kereste fel őt azzal a szándékkal, hogy a korábban tartott modern zenei estjeit (pl. Grexánál) ismételje meg szalonjában. Utóbbi a tartótiszt nyomására leírt összefoglalóban olvasható: „Az ügynök utasításra írta le a Petri Galla féle társaságban folytatott tevékenységét. Az e. alosztály egyik ügynöke is jelentett fenti társaságról és »Orvos« -ról, ezért az ügy tisztázása érdekében leírtam az eseményeket.” A párhuzamos jelentést „Juhász” ügynök jegyezte 1961. július 29-én.

Végh több alkalommal ellenállt Petrigalla kérésének, végül a harmadik megkereséskor bólintott rá a sorozat megtartására. A később legendássá vált Musica Nova néven futó modern zenei sorozatában a következők szerzők kaptak helyet: július 1-én Pierre Boulezről, 8-án Stockhausenről, 15-én Edgar Varrése-ről, 22-én a modern elektromos zenéről, 29-én mai magyar komponistákból Szervánszky Endre, Kurtág György, Maros Rudolf és saját műveiből tartott bemutatót, előadást.⁵² Mivelhogy dr. Végh a Zeneművészeti Főiskola diákja is volt, onnan volt a kapcsolata Losonczy Andor zongoraművésszel, aki 1960-ban hagyta el az országot és telepedett le Salzburgban.⁵³ Losonczynek összeköttetései voltak az európai modern zenei élet Köln melletti másik fontos központjával, a darmstadti iskolával. Szintén Darmstadtba került egy ideig Ligeti György az 1956-os emigrációját követően, s amely, ahogy egy interjújában állította, „Stockhausen és Boulez személye révén az Új Zene abszolút központjává vált.”⁵⁴ Losonczy Andor magnószalagokon juttatta el a friss zenei anyagokat dr. Véghnek, melyek a bemutatók középpontjába kerültek.⁵⁵ A sorozat záróakkordjaként, mint a zenei estek házigazdája, dr. Végh felolvasott egy különös lezáró szöveget, melyben felmentette önmagát a zenei sorozat esetleges „ellenségessége” alól: „...Ha a jóhiszeműség és a szocializmus politikai szándékai felől tekintve, segítünk egymásnak a helyes tudattartalmak felidőzésében, azok emberi értékelésében, ha vita során előtűnnek a legújabb zenei törekvések kirívó hibái, vagy ha erre egymás figyelmét felhívjuk, mindez nagy és fontos segítséget jelent a jelenlevők számára a helyes ítélet kialakításában. Magam részéről mindent elkövettem, hogy ezen – hangsúlyozom – még fel nem dolgozott és a marxista kritika által egyetemesen nem értékelt és tárgyalt területet, tehát a legújabb zenét önök elé tárjam. Ugy gondolom ugyanis, hogy

a meglévőről hallgatni annyi mint csatát veszíteni. A zene nyelve nem a hallgatás, a csatát mi itt egymás közt elkezdjük megvívni. Azt a csatát, melynek eredménye a legujabb zene törekvések szélesebb körű ismeret s szeretete kell legyen.

60 Vitatott terület ez világszerte. Magam is kíváncsian várom egy megfelelően tájékozott szakember vagy szerv esztetikai-kritikai állásfoglalását, hazánkban.”⁵⁶

Majd így zárja a szöveget: „Meggyőződésem, hogy ez a kis szeminárium nem volt haszontalan.”

Végh úgy tűnik, a szövegben párbeszédet folytat a belügy embereivel, tartótisztjével, mintha félig mindig odakacsintana, helyeslő válaszra várna.⁵⁷ A másik érdekessége a felolvasott szövegnek, hogy a hallgatók közegét mint egy, az idegen zenét közösségi úton megismerni, majd ennek megfelelően megvitatni és elítélni akaró önművelő körnek tünteti fel.

A záróesemény után Végh bejelentette, hogy *Ars Nova* címmel irodalmi sorozatot indít, melyen a köréhez tartozó fiatal költők, írók fognak bemutatkozni: Balla László és Halász Mihály (Nono).⁵⁸ Ezen esteken már alig vett részt, tevékenysége elsősorban a zene szolgáltatására korlátozódott. Ahogy írja: „Mint már említettem, az utasításra a kapcsolatot Petri Gallával, valamint a megjegyzésekkel mint társasággal megszakitottam. Szükség esetén azonban kész vagyok bárkit ezzel ill., ezek közül lejellemelni, vagy vele a kapcsolatot újból felvenni.”⁵⁹

„Juhász Lajos”

„Juhász” azonosítása okozta a legnagyobb problémát. Gervai András legutóbb megjelent könyve szerint az ügynök nem beazonosítható.⁶⁰ Ennek elmentmond, hogy „Juhász” iratainak iktatási száma megfelel „Juhász Lajos” ügynökének, aki Kristó Nagy Istvánt, irodalomtörténészt, lektort takarja. Ezt erősíti meg az az ÁBTL-ben kapott információ is, miszerint a két ügynök egy és ugyanaz. Ezt a megállapítást erősíti továbbá, hogy egy-egy „keresztadat” megfelel egymásnak, ezek szerint mindkettőjüknek Gál Ferenc volt a tartótisztje, illetve „Juhásznak” Sándor György rszd is. Emellett az ügynökök a teljes kereszt, családnévvel ellátott fiktív nevékből gyakran elhagyták a keresztnevet, így tett Micsinay Tamás is, aki jelentéseiben rendre „Mészáros Tibor” ügynökneve helyett csak a családnévet használta. Az ügynök kiléte felől leginkább megegyező sítlusú jelentései árulkodóak.

„Juhász” jelentései különülnek el leginkább a többitől. Írásaira egyfajta szikárság jellemző, kevésbé értékelő, inkább tényközlő, leíró részeket tartalmaznak. Rendszeresen beszámol az előadott, bemutatott művekről, helyenként rövid kommentárral látva el azokat. Beszámolói elsősorban az

elhangzott közlések, álláspontok artikulálására vonatkoznak – akkor, ha voltak ilyenek. „Ars Nova utolsó negyedik irodalmi estje, melyen a televíziónál alkalmazásban lévő Halász Mihály /írói álnéven »Nono« / művei és modern zenei művek hangzottak el. Az egyes verseket, novellákat a fiatalság erkölcsi problémáiról/ valamint a zeneszámokat magnetofonról adták elő, utóbbiak között Végh László »A férfi és a nő dinamikus különál-
lása« c. konkrét-zenei alkotását / melynek legnagyobb része motorberregés-
ből állott.“⁶¹ Amellett, hogy „Juhász” Petrigallára volt ráállítva, idővel dr. Végh köréről kezdett jelenteni. A másik alosztályon jelentő „Juhász” tar-
tótisztjét Végh köréből különösképpen azok a személyek érdekelték, akik a Magyar Televízióval álltak kapcsolatban: „A csoport tehát Petri Galla nélkül is összefjór Végh Antal⁶² szervezésében. Érdekes, hogy több személy a TV-től van. Ez figyelemre méltó.“⁶³

Az állambiztonság szempontjából a Televízióan elsőfokú szerepe volt, később „Mayert”⁶⁴ szintén arra kérték, hogy a Petrigalla köréről tett jelentéseiben a tv-vel kapcsolatos információkra figyeljen: „Tv-én belül történt eseményeket jelentsen hogy ha az nem politikai természetű is.“⁶⁵

Micsinay Tamás („Mészáros”)

Andor Mihály hamarosan *Szegény Micsinay* címmel megjelenő könyvét használtam fel Micsinay Tamás ügynöki pályaképe nek rövid áttekin-
téséhez. A Petrigalla-körrel jelentők közül „Mészárostól” származik a legtöbb jelentés.

Hivatalosan 1966-ban szervezték be Micsinayt, Andor Mihály azonban talált olyan jelentéseket, amelyek a beszerzés előtti kel-
tezésűek, ez megerősíti a szerző azon hipotézisét, hogy az 56-os
tevékenységek miatt kapott ítéletének csökkentése mögött beszerzés állhatott.⁶⁶

Micsinay Tamás jelentései épp Andor Mihály könyve alapján kaptak új értelmelési keretet. A szerző az ügynök életét végigpáasztázva felfigyelt arra, hogy Micsinay Tamásnak erős hajlama volt múltbeli események kapcsán ön-
maga szerepének felértékelésére, kitüntetésére, illetve a konfabulációra. Mindez egy olyan forrástípusnál, mint az ügynökjelentés, különösen érzékeny kérdés. Ehhez társult, hogy Micsinay rendkívül jó memóriával rendelkezett és ennek megfelelően gyakran nagy pontossággal tudta leírni a megfigyelt történeteket.⁶⁷ Az ügynökjelentéseit láthatólag komoly precízióval végezte, tűzoltókellék-ellenőrként élte le életének egy nagy hányadát haláláig, úgy, hogy közben értelmiségi, művész barátai előléphettek. Úgy tűnik, jelentései számára a keserűségének, kisebbségének, és ezzel együtt a ki nem

- ¹ Jelen tanulmány eredetileg K. Horváth Zsolt által az ELTE BTK Kommunikáció MA szakán *A szocialista Budapest láthatatlan mintázata* címmel tartott szemináriumára készült.
- ² A francia kifejezés nem ültethető teljesen át magyar nyelvre. Bővebben: K. Horváth Zsolt-Havasréti József: *A város láthatatlan mintázata*, Gondolat, Pécs, 2010. 10.
- ³ A Pierre Nora által megalkotott fogalom eredetileg a nemzeti emlékezet, nemzeti narratívák keretein belül került alkalmazásra. Ennek ellenére a városkutatás és az „emlékezet helye” fogalom, egy kutatáson belüli összekapcsolására már korábban vállalkozott Pécs városának „emlékezet helyeinek” esetében a fentebb idézett könyvben K. Horváth Zsolt-Havasréti József.
- ⁴ Ungváry Rudolf emlékei szerint a lakás egyetlen szobája alkóvvál együtt kb. 30 m² volt. Kisfaludy András: *Törvénytelen muskátli III*, 1996
- ⁵ Jelen esetben Petrigalla szalonja csak egyes elemeiben feleltethető meg a „klasszikus”, elsősorban Franciaországban és Angliában működő 18. századi polgári és arisztokrata szalonokkal, illetve azok későbbi 19. századi örökösivel (gondoljunk Proust szalonjára). Először is Petrigalla szalonja nem reprodukálta a polgári szalonokhoz, a társas együttlétéhez kötött, tartozó viselkedésnormák, étkezési szokások rendjét, valamint, ami még fontosabb, hiányzott az állandó zárt közönsége az esteknek, helyette nagy fluktuációval különböző, gyakran egymásról semmit nem tudó egyének, csoportok látogattak, zárandokoltak el Petrigallalához.
- ⁶ Deák László elmondása szerint Petrigalla a fűtéshez használt brikettet a fűdőkádban tárolta. Kisfaludy András: *Törvénytelen muskátli III*, 1996
- ⁷ A fogalommal a következő fejezetben foglalkozom részletesebben.
- ⁸ A kutatás során Ungváry Rudolfal, Kecskeméti Kálmánnal sikerült hosszabb beszélgetést lefolytatnom, Kenedi Jánossal egy rövidebbre volt lehetőségem.
- ⁹ A jelentések az előzetes várakozások ellenére csak bizonyos időszakokra korlátozódnak, több év teljesen hiányzik az ÁBTL-ben található M-dossziés jelentések közül. Ezzel szemben a megkérdezett személyek úgy emlékeztek vissza, hogy pl. az 1963–64-es évek meghatározóak voltak a szalon életében, programok, meghívók is bizonyítják ennek igazát. Ráadásul az azt megelőző majd követő években ismét megfigyelés alatt áll Petrigalla köre. A másik lehetséges olvasat szerint iratmegsemmisítések áldozatává váltak a korábbi M (Megfigyelési), vagy O (Objektum) típusú dossziék.
- Bővebben: Unger Gabriella: *Ellenkultúra és állambiztonság*. In: *Trezor* 3. 165–188.
- ¹⁰ Havasréti József: *Széteső dichotómiák*. In: *Holmi*. 2004/10. 1317.
- ¹¹ Petrigalla estjein közmegegyezéses ötförintos „belépődíj” volt. Ld. Kisfaludy András: *Törvénytelen muskátli*. 1997.
- ¹² Egy példa a 1961-es feszes programszerkezethez: hétfő oratórium, kedd Beethoven, szerda Wagner, csütörtök Bach, vasárnap opera.
- ¹³ A későbbiekben a jelentéseken kersztül látható lesz, hogy milyen tudatossággal szervezte meg estjeit, akár egy kultúrszervező.
- ¹⁴ „...ugyanakkor a magánterekben való cselekvés ritualizált (ismétlődő, szabályokat követő) jellege avajta a performatív magántetteket közcselekvéssé, amit a belügyi figyelem is észlel, és saját szempontja szerint értékél.” Hammer Ferenc: *Az éjszakai élet mint populáris nyilvánosság a szocializmusban*. In: *Médiakutató*. 2009/04. 89–107.
- ¹⁵ Michel Foucault francia filozófus fejtette ki a heterotópia fogalmát először *Más terekről* című eladásában. Magyarul elérhető: Michel Foucault: *Más terekről*, Erhardt Miklós (ford.), Exindex, Ném-téma, 2004. <http://exindex.hu/index.php?l=hu&page=3&id=253>.
A fogalom Foucault térelméletének része, lényege az az oppozíció képzés amivel a szerző a társadalmi tereket azon belül a hétköznapi cselekvés tereit a modernitásban is fennmaradt kvázi-szakralitással szembehelyezi. A heterotópiák a hétköznapi tér ellenében nyerik minőségüket, annak viszonyrendszerét adják vissza, példái: temető, múzeum, színház stb.
- ¹⁶ Bővebben: Kalmár Melinda: *Ennivaló és hozomány*, Magvető, Budapest, 1998.
- ¹⁷ Bővebben: Standeisky Éva: *Gúzsba kötve*, 1956-os Intézet : ABTL, Budapest, 2005.
- ¹⁸ Bajomi-Lázár Péter: *A magyarországi médiaháború*, Új Mandátum, Budapest, 2001. 20–37.

¹⁹ „A köztes nyilvánosság éppen azért különös jelenség, mert strukturálisan mindvégig legális nyilvánosság része volt, másik sajátosságát jelzi, hogy az első nyilvánosság keretienek, határainak tágtfásával közvetítő szerepet játszott az első és a második nyilvánosság között, a két nyilvánosság elegye volt. ” Német György: *A Mozgó Világ története*. Utóbbi állítást csak megerősíti, hogy a szalonról készült első a rendszerváltás előtt publikált visszaemlékezés Kecskeméti Kálmán to-lárból éppen a *Mozgó Világnál* jelent meg. Ld. Kecskeméti Kálmán: P. G. P. – Vécsey u. 3. *Egy különös szalon Pest-Budán* A. D. MCMLX', in: *Mozgó Világ*, 1986/12. 57–62.

64

²⁰ ÁBTL M-32974

²¹ K. Horváth Zsolt: *A gyűlölet múzeuma.Spions.1977–78*. In: *Korall*. 2010/11.119–144

²² Bővebben: Kozák Gyula: *Egy művészcsalád összetételének változásai* In: *Mélyfúrások*, 1956-os Intézet, Budapest, 2009. 202–241

²³ Tábor Ádám: *Kezdet: dr. Végh* című írásában Petrigalla tevékenységét, egyes a neoavantgárd szá-mára kiemelkedően fontos közművelődésházak vezetőinek gyakorlatával rokonította.

²⁴ Bővebben: K. Horváth Zsolt: *A gyűlölet múzeuma,Spions 1977–78*. In: *Korall*. 2010/11.119–144

²⁵ Ez természetesen nem azt jelentette, hogy Petrigalla nem informált le minden ismerlent. Kisfaludy András: *Törvénytelen muskátli III*, 1996.

²⁶ ÁBTL M-32974

²⁷ Ungváry Rudolf beszámol arról, hogy micsoda örömet jelentett számára 56-émlékeienk feidézése, a közösségi feldolgozás lehetősége. Kisfaludy András: *Törvénytelen muskátli III*, 1996.

²⁸ Lbid.

²⁹ Mérei Ferenc: *Közösségek rejtett hálózata*. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 1988. 10.

³⁰ Kecskeméti Kálmán (1986): P. G. P. – Vécsey u. 3. Egy különös szalon Pest-Budán A. D. MCMLX'. *Mozgó Világ*, 12 (1986) 12, 57–62.

³¹ Bicskei Zoltán elbeszélése szerint a 90-es években továbbra is éltek Petrigallának rokonai Újvidé-ken. Ld. Bicskei Zoltán: PETRIGALLA. <http://www.jazzkutatasa.eu/article.php?id=172> 1990-01-01 letöltve 2011.április 21.

³² A két forrás ezen a pontot ellentmond egymásnak. Ungváry Rudolf szerint Petrigalla távozásának egyik oka kiscgazdapárti tagsága volt, illetve a Külügy helyett az Oktatásügyi Minisztériumban kapott állást.

³³ V-141795

³⁴ Magyar Zoltán tevékenysége, kiléte felől nem sikerült információra akadnom.

³⁵ V-141795

³⁶ A bővebb anyagot termelő „Orvos”, „Juhász”, „Mészáros” hármason kívül „Mayer”, „Bodó György” ügynökök adott részben jelentést Petrigalláról és köréről.

³⁷ M-17764/2

³⁸ A gyűjtemény korszerűségét jelzi, hogy Petrigalla 1961-ben az 1956-os Newport Jazz fesztivál lemezét játszotta le, ahol többek között Miles Davis, Duke Ellington, Louis Armstrong lépett fel.

³⁹ Kisfaludy András: *Törvénytelen muskátli III*, 1996.

⁴⁰ ÁBTL M-32974

⁴¹ Lbid.

⁴² <http://www.artpool.hu/harmas/petrigalla.html> (utolsó letöltés: 2011.04.24)

⁴³ Tábor Ádám: *Váratlan kultúra*, Balassi, Budapest, 1997.

⁴⁴ Ld. Ungváry Krisztián-Tabajdi Gábor: *Elhallgatott múlt: a pártállam és a belügy: a politikai rendőrség működése Magyarországon, 1956–1990*, Corvina, Budapest, 2008. 38–42

⁴⁵ Cseh Gergő Bendegúz: *A magyarországi állambiztonsági szervek intézménytörténeti vázlata*. In *Trezor 1*. Történeti Hivatal. Budapest.1999.91–115.

⁴⁶ M-18821/6

⁴⁷ Ld. Tábor Ádám: *A kezdet: Dr.Végh*. In: *ÉS XLVIII. évfolyam* 37. szám, 2004. szeptember 10. Buda-pest.

⁴⁸ A vélhetően tetemes 14 év alatt felgyüleltetett jelentések közül, azok egy töredéke, az 1956 utáni anyagok hozzáférhetőek.

⁴⁹ „Orvos” által adott jelentéshez hozzáfűzve szerepelt egy tartóiszti megjegyzés, mely arra

vonatkozott, hogy az ügynök foglalkoztatva volt a katolikus egyház ellen folytatott átfogó „Fekete hollók” fdn. nyomozásban, mely 1958-ban indult országos kiterjedéssel és, amelynek folyománya-képpen 1961-ben a legnagyobb egyházi vonalon tartott letartóztatási hullám indult meg.

⁵⁰ A dosszié részletes jelentéseket tartalmaz Koncz Csabáról, Kecskeméti Kálmánról és további személyekről. M-17764/2

⁵¹ Grexa Gyula szalonjában a házigazda kérésére több alkalommal tartott zenei estet. Ezt megelőzőleg Levendél László orvosnál voltak bemutatói, aki Grexához hasonlóan működtetett egy szalont. Dr.Végh jelentései arról tanúskodnak, hogy az állambiztonság felhasználta „Orvos” zenei anyagait (gyakran csempészett hangfelvételeket), ismereteit, hogy bekerülhessen elit értelmiségi körökbe. Dr.Végh járta a különböző lakásokat, szalonokat, ahova újból és újból meghívták, mint egy vándor előadóművész az arisztokrata udvarokba. Ehhez hozzátartozott természetesen, hogy dr.Végh rendszeresen jelentette is a különböző estekről. M-17764/2

⁵² M-17764/2

⁵³ M-17764/2

⁵⁴ Eckhard Roelecke: *Találkozások Ligeti Györggyel*, Osiris, Budapest, 2005. 84.

⁵⁵ A bemutatott darabok „frissességét” mutatja, hogy Stockhausen nagy áttörést jelentő műve, a *Gruppen* 1958-as ősbemutatóját követően már 1961-ben prezentálja dr.Végh Petrigallánál. Ugyanez elmondható volt a lejátszott magyar darabokra, Kurtág vonósnégyesét éppen 1961-ben mutatja be Ferencsik János, vagy Szervánszky művére, aminek bemutatója 1960-ban volt.

⁵⁶ A jelentések között egy esetben találtam explicit állásfoglalást Végh zenei sorozatával szemben. Akkor „Juhász” ügynök az első estről való jelentéséhez fűzte hozzá tartótisztje: „Petrigalla és társai propagandát fejtenek ki az antirealista zene irányzatnak, tisztában vannak, hogy törvénybe ütközik a tevékenységük.”

⁵⁷ M-17764/2

⁵⁸ M-10-61434

⁵⁹ M-17764/2

⁶⁰ Gervai András: *Fedőneve „szocializmus”*, Jelenkor, Pécs, 2011.376

⁶¹ M-10-61434

⁶² Minden bizonnyal Végh Lászlóra gondolt a tartótiszt.

⁶³ M-10-61434

⁶⁴ Mayer elsősorban televízió munkatársait figyelte meg.

⁶⁵ M-27090

⁶⁶ Micsinay Tamás 56-os tevékenységéért öt év fegyház büntetésre ítélték, abból két évet kellett letöltenie.

⁶⁷ „Mészáros” jelentett az első magyarországi happeningről is, melynek Altorjay Gábor, Szentjóbó Tamás (Erdélyi Miklós) voltak a résztvevői. Andor Mihály korábban hivatkozott művében idéz egy Altorjay Gábortól származó levelet, mely szerint „Mészáros” jelentése a legpontosabb forrása az eseménynek.

⁶⁸ M-27090 idézi: Andor Mihály: *Szegény Micsinay (Egy besúgó élete)*, kézirat.